

УДК 339.723

ЩОДО ДЕЯКИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Наталія Олександрівна МІСЯЦЬ

аспірант Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ)

E-mail: nataliia1405@i.ua

Анотація. Стаття присвячена дослідженню наукових підходів до визначення категорії «валютне регулювання» на сучасному етапі економічного розвитку. Автором проаналізовано погляди науковців, висвітлено місце валютного регулювання у валютній політиці, а також визначені основні принципи теоретичної концепції валютного регулювання, які мають стати запорукою ефективного функціонування усього валютного сегменту економічних відносин в країні.

Аннотация. Статья посвящена исследованию научных подходов к определению категории «валютное регулирование» на современном этапе экономического развития. Автором проанализированы взгляды ученых, освещено место валютного регулирования в валютной политике, а также определены основные принципы теоретической концепции валютного регулирования, которые должны стать залогом эффективного функционирования всего валютного сегмента экономических отношений в государстве.

Ключові слова: валютна політика, валютне регулювання, функції валютного регулювання, принципи валютного регулювання.

Ключевые слова: валютная политика, валютное регулирование, функции валютного регулирования, принципы валютного регулирования.

Постановка проблеми. На сьогодні економіка жодної країни не є закритою, а процес розвитку валютних відносин ніколи не зупиняється. Це пояснюється процесами світової глобалізації та дедалі більшою взаємозалежністю економік країн одна від одної. У таких умовах стрімко зростає значення валютного регулювання як одного з ключових механізмів впливу на формування та розвиток зовнішньоекономічних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням, які формують теоретико-методологічні засади валютної політики та валютного регулювання, приділено значну увагу у працях багатьох науковців та практиків, серед яких А. С. Гальчинський, О. В. Дзюблук, Ф. О. Журавка, А. М. Мороз, О. А. Береславська, Т. С. Шемет, В. М. Крашенніков, Л. М. Красавіна та інші. Разом з тим, на наш погляд, існує необхідність проведення подальших досліджень у цій сфері, оскільки процес розвитку валютних відносин дуже динамічний та мінливий.

Метою статті є дослідження сутності категорії «валютне регулювання» на сучасному етапі економічного розвитку, а також визначення та-

ких його структурних елементів, як функції та принципи, які мають стати основою для наукового обґрунтування концепції регулювання сучасних валютних відносин.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. З метою найбільш ґрунтовного розгляду економічної категорії «валютне регулювання», вважаємо за необхідне, в першу чергу, зосередити увагу на розгляді більш широкої категорії «валютна політика». В економічній літературі можна знайти наступні визначення цього терміну, а саме «валютна політика» це:

- розробка й практична реалізація державою засобів впливу на ті економічні відносини суб'єктів ринку, які стосуються їхніх операцій з валютою [5, с. 24];

- комплекс економічних, організаційних, правових, адміністративних та інших заходів, методів, форм, інструментів, які здійснюються державою у сфері валютно-фінансових і кредитних відносин відповідно до поточних та стратегічних цілей загальної економічної політики країни [9, с. 9];

- сукупність заходів, які проводяться дер-

жавою в сфері валютних відносин, виходячи із основних принципів загальної економічної політики держави [1, с. 5];

- сукупність заходів, здійснюваних у сфері міжнародних валютно-економічних відносин у відповідності з поточними та стратегічними цілями країни [11, с. 160].

Викладене свідчить, що значна частина авторів виходить саме з того, що валютна політика виступає у вигляді комплексу певних заходів, які мають здійснюватись у відповідності із визначеними державою цілями.

У загальному вигляді основні цілі валютної політики представлені на рис. 1.

Рис. 1. Основні цілі проведення державою валютної політики

Джерело: складено на основі аналізу наукової літератури

Щодо визначення місця і ролі валютного регулювання стосовно валютної політики, то в економічній літературі можна знайти наступне:

- валютна політика є *основою* валютного регулювання кожної держави [1, с. 5];

- валютне регулювання є одним із *засобів* реалізації валютної політики держави [7, с. 122; 11, с. 161];

- валютне регулювання є *складовою частиною* валютної політики [4, с. 72; 5, с. 40; 13, с. 261].

Разом з тим, науковці звертають увагу на помилковість ототожнення таких економічних категорій, як «політика» і «регулювання».

Так, Л. М. Рябініна зазначає, що грошово-кредитна політика (як і будь-яка інша політика взагалі) як комплекс стратегічних *цілей* і грошово-кредитне регулювання як комплекс *дій*, спрямованих на досягнення поставлених політикою стратегічних цілей, є тісно взаємозв'язаними, але

різними за своїм змістом економічними категоріями, які, істотно відрізняючись між собою, разом з тим, не можуть функціонувати окремо одна від одної [12, с. 25].

Проводячи аналогію з вищевикладеним, можна стверджувати про неможливість ототожнення категорій «валютна політика» і «валютне регулювання» – з однієї сторони, а з іншої – про неможливість функціонування цих економічних категорій окремо одна від одної. Взаємозв'язок валютної політики і валютного регулювання відображений на рис. 2.

В Економічній енциклопедії під загальною редакцією С. В. Мочерного визначено, що «регулювання» (лат. *regulo* – впорядковує) це – по-перше, спосіб та механізм підпорядковувати що-небудь певній планомірній організації дій, впорядковувати; а по-друге, функція управління, що забезпечує функціонування та розвиток

явищ і процесів в межах заданих кількісно-якісних параметрів [6, с. 170-171].

Уважаємо, що такими «заданими кількісно-якісними параметрами» виступають цілі валютної політики, описані вище, які визначають напрямки проведення валютного регулювання.

У вітчизняних законодавчих і нормативно-правових актах не подається окреме визначення поняття «валютне регулювання». У науковій літературі можна знайти різні значення цього терміну, кожне з яких концентрує увагу на певних його аспектах.

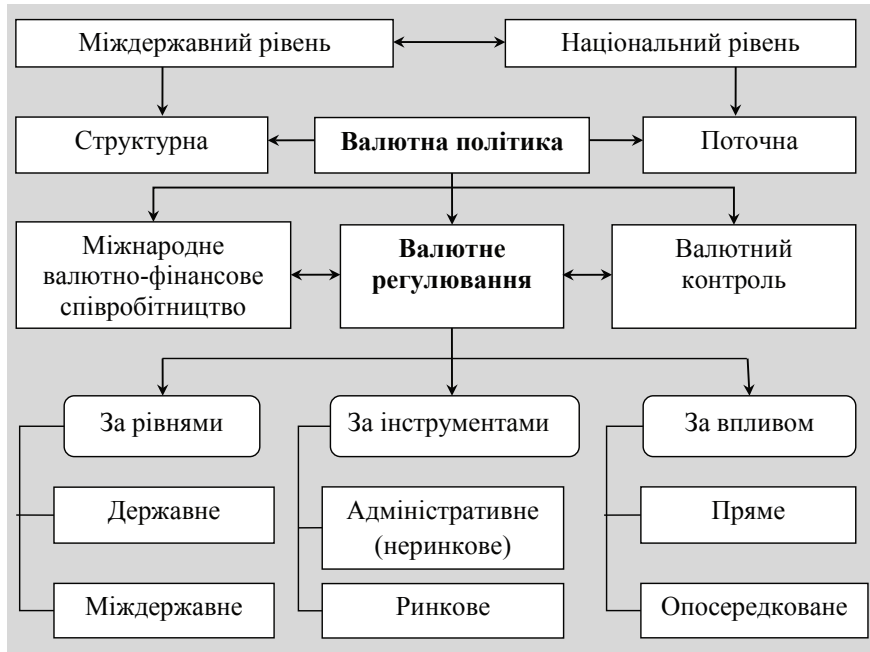

Рис. 2. Взаємозв'язок валютної політики та валютного регулювання

Джерело: складено на основі аналізу наукової літератури

Так, професор О. В. Дзюблюк зазначає, що валютне регулювання – це діяльність держави в особі уповноважених нею органів, що передбачає проведення законодавчих та організаційних заходів, котрі визначають порядок здійснення операцій з валютними цінностями на території країни [5, с. 41].

В Енциклопедії банківської справи України визначено, що валютне регулювання – це форма організації відносин суб'єктів господарсько-фінансової діяльності, пов'язаних з використанням валютних цінностей через регламентацію державою міжнародних розрахунків і порядку проведення валютних операцій, яка закріплюється національним законодавством та міжнародними угодами [7, с. 122].

С. Я. Боринець зазначає, що валютне регулювання – одна з форм державного регулювання міжнародних економічних відносин, спрямована на регулювання міжнародних розрахунків і порядку здійснення операцій з валютою та валютними цінностями [3, с. 363].

В інших джерелах зазначається, що валютне регулювання – це діяльність держави та уповноважених нею органів, спрямована на регламентацію міжнародних розрахунків і порядку проведення операцій з валютними цінностями [1, с. 8-9; 13, с. 261].

Л. М. Красавіна зазначає, що валютне регулювання – регламентація державою внутрішніх і міжнародних валютних відносин країни з метою підвищення їх ефективності, вдосконалення валютної системи з урахуванням принципів світової валютної системи і забезпечення валютної стабілізації [11, с. 161].

Разом з тим, ряд авторів акцентують увагу на визначенні валютного регулювання як багаторівневого поняття.

Так, О. І. Береславська зазначає, що валютне регулювання має дві сторони прояву – зовнішню та внутрішню. Зовнішня сторона, що проявляється у вигляді організації руху валютних коштів між суб'єктами валютних відносин, є предметом практичної діяльності управління цим проце-

сом. Внутрішня – це конкретні економічні форми (планування доходів підприємствами зовнішньоекономічної діяльності, стимулювання, ціна валюти), які зазвичай виступають як стимули зацікавленості суб'єктів валютних відносин [2, с. 61-62].

О. І. Береславська підкреслює, що у зміст поняття «валютне регулювання» необхідно включати:

- нормативно-правові засоби, що утворюють систему правил регулювання поведінки суб'єктів валютних відносин;
- технічні засоби, що забезпечують контроль за рухом іноземної валюти всередині країни відповідно до поставлених цілей і зовнішніх умов;
- організаційні умови, за допомогою яких реалізується процес обміну та розподілу валюти;
- умови економічної зацікавленості в процесі здійснення операцій з валютними цінностями.

Усі ці елементи повинні бути тісно пов'язані та підпорядковані одній меті. Таким чином, валютне регулювання розглядається О. І. Береславською, як: а) економічна категорія; б) форма чи спосіб управління; в) система методів та інструментів регулювання динаміки валютного курсу, оскільки при здійсненні операцій обміну національної валюти на іноземну встановлюється валютний курс, який є важливим макроекономічним показником [2, с. 62].

В. М. Крашенніков зазначає, що валютне регулювання – це, з однієї сторони, процес, а з іншої – порядок державного управління валютною сферою в економіці [4, с. 72].

Отже, на нашу думку, валютне регулювання – це механізм впорядкування державою валютного сегменту економічних відносин, який виступає у вигляді комплексу цілеспрямованих дій уповноважених державою органів для забезпечення реалізації пріоритетних на даному етапі економічного розвитку країни цілей валютної політики шляхом застосування визначених інструментів впливу на операції з іноземною валютою та валютними цінностями.

Основним інститутом валютного регулювання в Україні є Національний банк України, якому належить виключна роль у реалізації регулятивних функцій держави у сфері валютних відносин.

Інституційні основи для проведення валютної політики та валютного регулювання в Україні були започатковані зі створенням у 1991 році власної дворівневої (Національний банк та комерційні банки) банківської системи відповідно до Закону України «Про банки і банківську ді-

яльність» та прийняттям у лютому 1993 року Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». Подальшого розвитку та закріплення на законодавчому рівні інституційно-правові засади валютного регулювання набули із прийняттям 28 червня 1996 року Конституції України, 20 травня 1999 року Закону України «Про Національний банк України», а також інших законодавчих та нормативно-правових документів.

Таким чином, валютне регулювання забезпечується спеціальною системою правових норм і засобів. Така система може розглядатись як самостійний інститут права, який інколи називають «валютним правом» [1, с. 9].

Що стосується визначення основних функцій валютного регулювання, то варто відзначити, що у роботах М. А. Єпіфанової [8] та А. В. Колдовського [10] визначені наступні функції валютного регулювання: регуляторна (застосування методів та форм валютного регулювання); алокаційна (вплив на валютні відносини, сприяння визначенню порядку проведення валютних); цільова (визначення напрямів розвитку валютної системи); стимулююча (формування регуляторних заходів впливу на діяльність суб'єктів валютного ринку); регламентуюча (розробка та впровадження законодавчих та нормативно-правових актів, що визначають порядок проведення операцій з валютними цінностями).

Разом з тим, з огляду на посилення в останні роки ролі валютного регулювання внаслідок активного використання його інструментів для нейтралізації негативного впливу світових фінансових криз та інших зовнішніх шоків, вважаємо, що запропоновану класифікацію доцільно доповнити наступними функціями валютного регулювання:

- *стабілізуюча* – нівелювання різких неогрунтованих коливань попиту та пропозиції на валютному ринку, недопущення маніпулювання валютним курсом;

- *активізуюча* – сприяння створенню умов, що необхідні для активізації повноцінного розвитку економіки, поліпшення інвестиційного та бізнес середовища, відновлення економічного зростання.

Валютним відносинам, як самостійній сфері проведення суб'єктами господарювання економічних операцій, притаманні власні принципи, серед яких вважаємо за можливе виділити наступні:

рівноправності – який має забезпечити рів-

ний доступ на валютний ринок для всіх економічних агентів, а також має гарантувати всім суб'єктам господарювання однакові умови проведення валютних операцій;

своєчасності – передбачає оперативне застосування саме тих інструментів валютного регулювання, запровадження яких є необхідним для стабілізації валютного ринку у даний конкретний період;

послідовності – має забезпечити поетапне запровадження визначених заходів валютного регулювання з метою досягнення заздалегідь оголошених цілей;

невтручання – передбачає виключення необґрунтованого втручання держави та її органів у валютні операції суб'єктів господарювання;

захисності – передбачає забезпечення захисту прав та економічних інтересів суб'єктів господарювання при проведенні ними валютних операцій;

інформативності – передбачає своєчасне інформування економічних агентів про цілі регулювання та шляхи їх досягнення;

передбачуваності – має забезпечити чітке визначення “правил гри” на валютному ринку та правил здійснення валютних операцій, а також не допускати економічно необґрунтованої різкої неочікуваної заміни цих правил;

узгодженості – організація роботи всіх суб'єктів валютного регулювання (у тому числі державних структур, на які покладені функції валютного регулювання) таким чином, щоб не допустити проведення взаємовиключаючих дій. Узгоджене застосування різних інструментів валютного регулювання з метою досягнення конкретної мети.

Висновки. Вибір правильних для певного етапу економічного розвитку країни пріоритетів валютної політики, як і державної економічної політики в цілому, є основним завданням для всього механізму впливу держави на економіку.

Визначення цілей валютної політики та вибір методів регулювання валютних відносин відображають співвідношення інтересів, що склалися у суспільстві та виступають як засіб забезпечення ефективних умов для проведення зовнішньоекономічної діяльності.

Одним із базових понять теоретичної концепції валютного регулювання є науково обґрунтовані принципи, що мають бути покладені в основу реформування системи валютного регулювання.

Жодна держава, як правило, не відмовляється від валютного регулювання як механізму впорядкування державою валютного сегменту економічних відносин, що є ключовим фактором забезпечення макроекономічної стабільності країни.

Список використаних джерел

1. Бездітко Ю. М., Мануйленко О. О., Стасюк Г. А. Валютне регулювання: навч. посіб. — Херсон : ОЛДІ-плюс, 2009. — 272 с.
2. Береславська О. І. Теоретичні засади формування механізму валютного регулювання / О. І. Береславська // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). — 2011. — № 2 (53). — С. 60-67.
3. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підручник. — 5-те вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2008. — 582 с. — (Київському національному університету імені Тараса Шевченка – 175 років).
4. Валютное регулирование в системе государственного управления экономикой: Учебник / Под общ. ред. В. М. Крашениникова. — М. : ЗАО «Издательство “Экономика”», 2003. — 399 с.
5. Дзюблук О. В. Валютна політика: Підручник. — К. : Знання, 2007. — 422 с.
6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К. : Видавничий центр «Академія», 2002. — 952 с.
7. Енциклопедія банківської справи України / Редкол. : В. С. Стельмах та ін. — К. : Молодь, Ін Юре, 2001. — 680 с.: іл. + вкл. 88 с.
8. Єпіфанова Марина Анатоліївна. Система валютного регулювання в Україні в умовах лібералізації фінансових ринків : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Єпіфанова Марина Анатоліївна. — Харків, 2011. — 205 с.
9. Журавка Ф. О. Валютна політика в умовах трансформаційних змін економіки України [Текст]: монографія / Ф. О. Журавка. — Суми:

Ділові перспективи; ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. — 334 с.

10. Колдовський А. В. Система валютного регулювання в контексті фінансової нестабільності економіки : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Колдовський Артем Володимирович. — Суми, 2013. — 219 с.

11. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: учебник / Под ред.

Л. Н. Красавиной. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Финансы и статистика, 2007. — 576 с.: ил.

12. Рябініна Л. М. Термінологія та її значення в теорії і практиці економічних відносин / Л. М. Рябініна // «Економіка України». — 2014. — № 2 (627). — С. 16–28.

13. Шемет Т. С. Міжнародні розрахунки та валютні операції: навч. посіб. / Т. С. Шемет, А. М. Коряк, О. М. Діба; за заг. ред. канд. екон. наук, доц. Т. С. Шемет. — К. : КНЕУ, 2009. — 348 с.